

ARXIU

El Fons Joan Ambròs i Lloreda. Noves incorporacions a l'arxiu de Mollet

Oriol Fort i Marrugat*

Resum: Aquest treball, continuació del publicat a *Notes* 36 (Fort, 2021b), actualitza la relació i la descripció sumàries dels diversos tipus de documents aportats al Fons Joan Ambròs i Lloreda, i en remarca el valor cultural, històric i humà en el context del treball polític i intel·lectual d'un exiliat exemplar que formà part de la "retirada" republicana de 1939. El text exposa les gestions realitzades entre 2016 i 2023, en relació amb la incorporació del fons documental a l'Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès (AHMVA), d'acord amb la voluntat expressada per la família Ambròs-Vallès, complint amb el desig de Joan Ambròs. Altrament, informa dels treballs d'inventari i de catalogació a l'arxiu, i proposa l'estudi aprofundit de tota la documentació per poder elaborar nous treballs sobre el pensament i l'obra ambrosiana que complementin allò fet fins ara.

Paraules clau: Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA), exili republicà, fons documental, Joan Ambròs i Lloreda, Mollet del Vallès, segona donació.

The Joan Ambròs i Lloreda Fund. New additions to the Mollet archives

Abstract: This article, which is a continuation of the one published in *Notes* 36 (Fort, 2021b), provides an update on the list and description of the different documents donated to the Joan Ambròs i Lloreda Fund. The article highlights the cultural, historical and human value of the archives in the context of the political and intellectual work carried out by the remarkable exile, who was part of the Republican retreat of 1939 (known in Spanish as "La Retirada"). The article details the efforts made, between 2016 and 2023, to incorporate the documentary collection into the Mollet del Vallès historical archives (AHMVA) at the request of the Ambròs-Vallès family, to fulfil the wishes of Joan Ambròs i Lloreda. In addition, it provides information on the inventory and cataloguing work carried out at the archives, and proposes that an in-depth study be carried out on all the documentation, with the goal of producing new works on the thoughts and works of Ambròs i Lloreda, to complement the existing content.

Keywords: Mollet del Vallès historical archives (AHMVA), Spanish Republican exile, documentary resources, Joan Ambròs i Lloreda, Mollet del Vallès, second donation.

213

*Humanitòleg, oriol.fort@hotmail.com

Article rebut el 14 d'octubre de 2024; acceptat el 21 d'octubre de 2024.

Nota prèvia

En el decurs de la lectura de la documentació que forma part de la segona donació lliurada al Fons Joan Ambrós i Lloreda trobo, amb profunda alegria, l'anotació següent a l'agenda personal del dia 6 de febrer de 1980: "Que té raó el Jordi [Solé Tura] quan diu que caldria escriure la història de Mollet; jo estic disposat a donar tots els meus records per tal feina". Certament la seva filla Francisca (Cisqueta) Ambrós Tugas i la seva neta Yolanda Vallès Ambrós han complert la voluntat d'Ambrós amb les seves dues històriques donacions dels "records" del seu pare i avi.

1. Introducció

Des de fa anys, els historiadors i els estudiosos locals han estat treballant la vida, l'obra i els camins d'exili de tants i tants catalans i espanyols que, sobretot, entre gener i febrer de 1939 van haver de sortir de la seva terra per intentar trobar fora la seguretat, la pau i la llibertat que el cop d'estat franquista contra la República Espanyola feia impossible de tenir a Catalunya i a Espanya.

D'alguns d'aquests exiliats se n'han pogut recuperar retalls de vida, sovint en forma de recull d'alguns documents i, a voltes, de notables fons personals. Documentació servada amb cura i fins

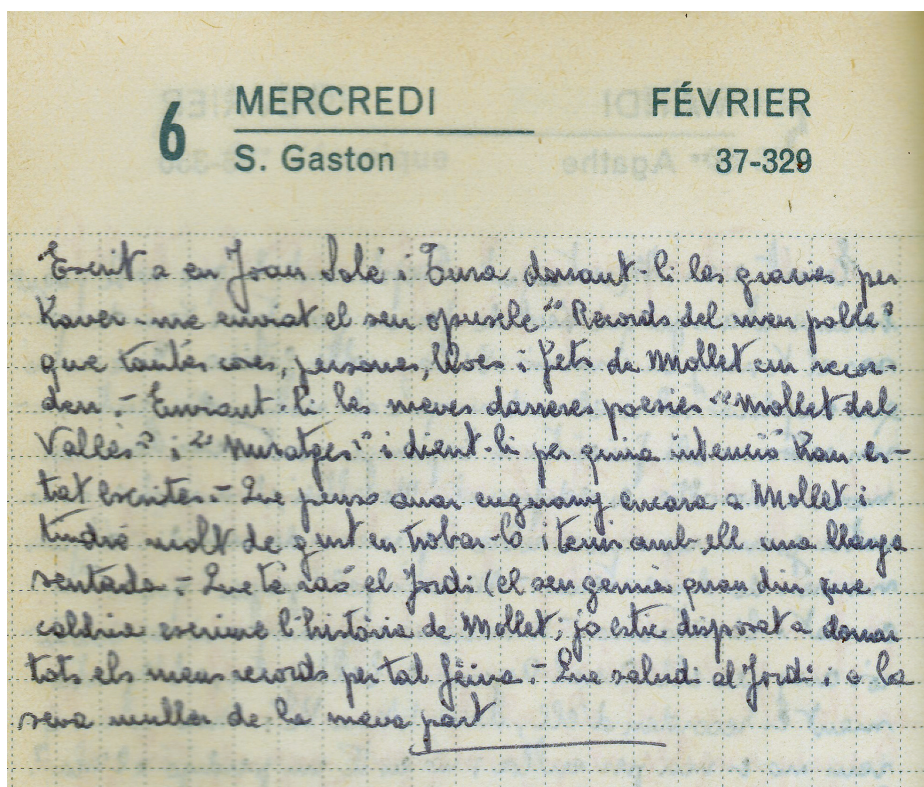

Figura 1. Agenda de Joan Ambrós de 6 de febrer de 1980. Font: Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA), Fons Joan Ambrós i Lloreda.

Figura 2. Joan Ambròs, Francisca Tugàs i Cisqueta Ambròs. Primera fotografia junts a l'exili, Montlluís (Conflent), 26 de novembre de 1939. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

i tot amb risc que ens apropa a unes vides i a unes lluites que mai no hauríem d'oblidar. Honor per sempre!

Amb la voluntat de col·laborar, de nou, en aquesta determinació, presento aquest treball en relació amb el fons documental –ara ja complet– constituït a l'Arxiu Històric de Mollet del Vallès (AHMVA) a partir de les donacions fetes pels familiars del molletà Joan Ambròs i Lloreda. Així, aquest treball ja actualitza algunes dades que podem publicar a partir de la catalogació i de la lectura sumària de la segona part del fons.

Amb l'objectiu de facilitar la comprensió del valor de la donació, aquest article conté, també, cites i referències d'altres treballs –més antics o més recents– que mostren la personalitat i l'obra política, social i cultural d'un exiliat

molletà exemple de compromís i de fermesa.

Nogensmenys, cal dir com a nota destacada, que la lectura dels documents que enclouen fets i dades de manera més detallada i precisa –les agendes– esdevé una font d'informació de gran valor sobre la vida a Catalunya i a Mollet. Aquest fet, ens mostra com, malgrat totes les dificultats de l'exili, Ambròs va continuar relacionant-se amb la seva terra i amb la seva gent com a expressió inequívoca del seu “molletanisme” i de la seva catalanitat: ambdós vinculats, intrínsecament, amb els seus valors democràtics i republicans.

Finalment, convé assenyalar que les figures que complementen el text de l'article no pretenen ser una mostra del contingut del fons, sinó que, formant-ne part, són un homenatge a les persones protagonistes de les vivències que el contingut del fons testimonia.

215

Figura 3. Joan Ambròs amb 23 anys, Mollet, 1929. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

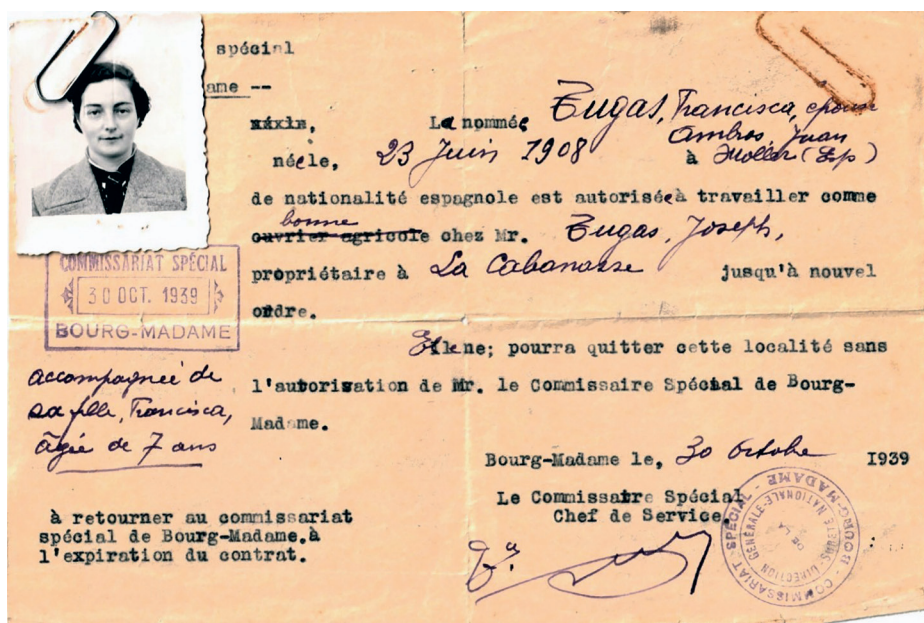

Figura 4. Primer permís de treball de Francisca Tugas, 30 d'octubre de 1939. Font: AHMV, Fons Joan Ambrós i Lloreda.

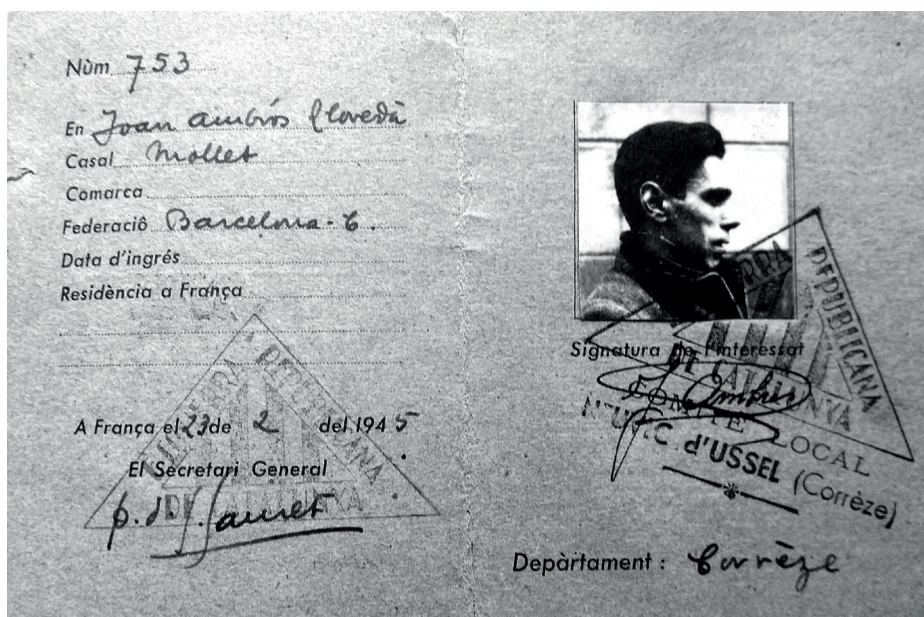

Figura 5. Carnet d'Esquerra Republicana de Catalunya a l'exili, 23 de febrer de 1945. Font: AHMV, Fons Joan Ambrós i Lloreda.

2. Aproximació a Joan Ambròs i Lloreda

Joan Ambròs i Lloreda neix a Mataró el 3 de maig de 1906 i es trasllada a Mollet del Vallès entre 1914 i 1915. S'exilia a França el 9 de febrer de 1939. Mor a Abbeville (Somme, França) el 15 d'octubre de 1992. Manyà i paleta de professió, va assolir una gran formació política i cultural gràcies al seu enorme desig de saber, al seu amor per la cultura tradicional catalana i a la seva passió per la lectura.

Aquests principis, propòsits i valors, Ambròs els practica incansablement, sigui a la seva terra, sigui a l'exili, a través de dues línies de treball: les diverses formes de participació i d'associacionisme (tradicions, cultura i política), i les diverses formes d'escriptura (cròniques, escrits d'opinió, poemes, i correspondència).

Fou sardanista, cantaire, excursionista, actor, bibliotecari, cronista, articulista, poeta, regidor, soldat, instructor militar, exiliat... I, mentre els alts i baixos de la salut li ho van permetre, un gran paleta, un excel·lent cap d'obra a Catalunya i a França pels camins d'exili vers el nord, on calia mà d'obra per a la reconstrucció d'un país derruït pels uns i pels altres a la Segona Guerra Mundial (1939-1945), redoblant les devastacions de la Gran Guerra (1914-1918).

Joan Ambròs, formant part de la munió d'exiliats espanyols que fugien de la presó o de la mort segures –de la venjança dels franquistes– entra a França el 9 de febrer de 1939. S'allunyaven, apresats, Pirineus enllà, on la gent del nord no va demostrar ser “neta i noble, culta, rica, lliure, desvetlla-

da i feliç” com la volia Salvador Espriu i ens la pregonà Raimon en aquell monument artístic, cultural i social que són les *Cançons de la roda del temps*.

Ambròs sintetitza en els seus escrits, la identitat, la mentalitat i la personalitat d'un incansable pensador, escriptor, cronista i poeta. Unes obres nascudes de la inquietud als anys vint, formades amb il·lusió i dolor en la República i en la guerra, i madurades i consolidades durant els més de cinquanta anys d'exili a França.

Certament, tampoc a l'exili deixa de treballar per la seva terra i pels seus ideals. Ben limitadament mentre va estar en terres ocupades per l'exèrcit alemany, tot evitant ser detingut i deportat, o ser obligat a marxar a la costa atlàntica a construir fortificacions per als alemanys. I, com tants altres exiliats, intentant adscriure's a la Resistència francesa. En el seu cas, la salut el va excloure, a desgrat, de participar en la valerosa Resistència francesa, però també, sortosament, el descartà de formar part de les companyies de treballadors estrangers que l'organització nazi Todt va esclavitzar a França i va deportar a camps de concentració on, milers, van ser assassinats.

Tanmateix, no es va quedar quiet. L'any 1945 Ambròs torna a tenir el carnet d'Esquerra Republicana de Catalunya, mostra de la seva voluntat militant. Pocs anys després, ja als cinquanta, l'agreujament de l'artrosi múltiple el porta a una prematura jubilació i retorna, amb coratge, a l'activitat literària com a eina política i cultural. El Fons Joan Ambròs i Lloreda n'és el més fidel testimoni.

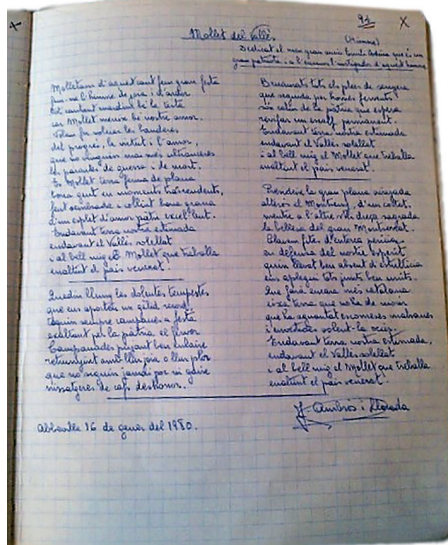

Figura 6. Redacció definitiva del poema Mollet del Vallès (Himne), 16 de gener de 1980. Font: AHMV. Fons Joan Ambròs i Lloreda.

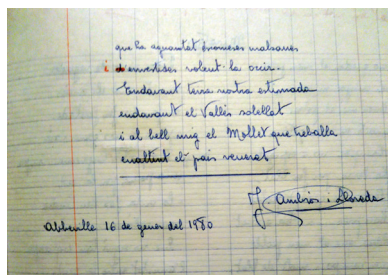
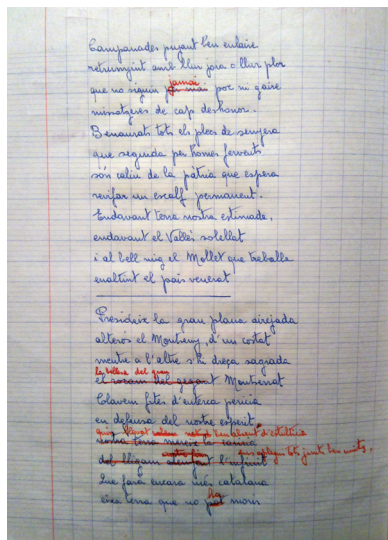
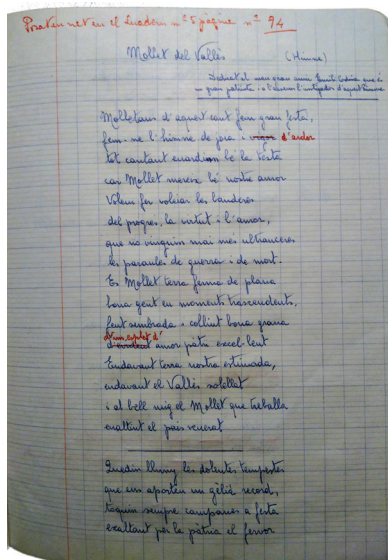

Figura 7. Primera redacció de l'himne amb rectificacions, 16 de gener de 1980. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

3. Ideals i valors en l'obra ambrosiana

El conjunt de l'obra ambrosiana mostra la voluntat i la necessitat de transmetre el seu pensament, la seva opinió. Semblantment, també expressa el desig de compartir les preocupacions i les idees. I tot, amb una clara vocació de pedagogia cultural i social. Per això escriu tant. Participar, compartir, instruir.

Les paraules clau que conformaran el seu pensament i la seva actitud que, sense renúncies ni defalliments, va servir i defensar fins a la seva mort, són: república, llibertat, democràcia, fraternitat, pau, dret, igualtat, Catalunya, llengua, cultura, catalanisme, nació. Però cal afegir-n'hi, si més no, quatre més: família, amor, amistat i Mollet.

Cal remarcar-ho, Ambròs té una característica que el dissimila d'altres persones que poden reunir virtuts semblants. Els fonaments tan humans i tan socials que sustenten la

seva personalitat i la seva vida, Ambròs no se'ls queda dins seu o per compartir-los només amb el seu entorn més proper. Ambròs, activista i difusor d'allò social, pedagog, vol i necessita compartir la seva riquesa vital i intel·lectual, també espiritual, amb tots aquells que el desitgin llegir o escoltar. Reflexiona i escriu: dona exemple per ajudar-nos a aconseguir aquells ideals de vida humana que sempre el van moure.

Figura 8. Signatura de la documentació de la primera donació per al Fons Joan Ambròs i Lloreda per part de Cisqueta Ambròs Tugàs en presència de la seva filla Yolanda Vallès Ambròs. Reims, 9 de febrer de 2020. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

Figura 10. Construcció a Abbeville. Un dels darrers treballs, a finals de la dècada de 1950. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

El seu viure, els seus escrits –sobretot d'exili– la seva poesia social i, condensant-ho, l'Himne a Mollet, mostren, sense fissures que el puguin fer trontollar, el noble, social i humà ideari ambrosià. El Fons Joan Ambròs i Lloreda de l'arxiu de Mollet, enclou totes aquestes històriques vivències i creacions. Cal donar-lo a conèixer: l'obra d'Ambròs és una lliçó de llibertat, igualtat i fraternitat.

BU LÉTIM DE PAYE établi le	
Période du	1 ^{er} juillet au 31 juillet 1959
Nom :	AMBRÓS J. J.
Adresse :	Faverolles
Cat. Profle	M. S.
Emploi :	Chef de Chantier
Salaire fixe ou journées	h. à 50.000
Heures normales	h. à
Heures supplémentaires	h. à
Heures supplémentaires	h. à
Salaire brut 50.000	
Ass. Soc.	2.700
Retraite	90
Cadres	Chantage
SALAIRE NET 47.210	
Indemnité transport	4215
Acomptes	
NET A PAYER 47.210	
N° Matricule de l'employeur :	160046
SALAIRE PAYÉ LE :	31/7/1959
Cotisations versées à :	Amis
Entrepreneur	Bequet
Travaux et Travaux Publics	" BECQUET "
S.A.R.L. au cap. de 2.500.000 frs	R.C. Montdidier 5597 B
FAVEROLLES	FAVEROLLES
LOI N° 45 DU 10 JANVIER 1942	DÉCRET DU 3 MAI 1951

Figura 9. Probablement la darrera nòmina d'Ambròs. L'artrosi l'obliga a jubilar-se als 53 anys, 31 de juliol de 1959. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

COLLEGE Bulletin de l'Elève Cisqueta Ambrós
CLASSIQUE & MODERNE DE JEUNES FILLES D'ABBEVILLE
3e TRIMESTRE 1945-1947
CONDUITE 20

Classe des Élèves	Nom	Places	Travail	Progrès	OBSERVATIONS
Morale	18	1 ^{er}	18,5		
Mathématiques	19	1 ^{er}	19,15		
Physique					
Chimie	19	1 ^{er}	19		
Histoire Naturelle					
Récitation					
Langue Française	19	1 ^{er}	19,15		
Littérature	15	3 ^e	15		
Composition Française	12	4 ^e	12		
Histoire	19	1 ^{er}	19		
Géographie	19	1 ^{er}	19,10		
Anglais	15	3 ^e	15,15		
Adaptat. <u>Comptat</u>	15	2 ^e	15,15		
Versification <u>Musé</u>	18	3 ^e	18,1		
Thématisat. <u>H. Comé</u>	16	6 ^e	20		
Versat. Grecque					
Thème Grec					
Dessin Linéaire et d'Orn.					
Travail Manuel					
Manège Vocal	15	3 ^e	15		
Gymnastique	19	1 ^{er}	19		
Écriture	17	1 ^{er}	17,15		
MOYENNES	16,55		17,12		

Tables d'Honneur : Extérieur Oui
Observation Générale :
Abbeville, le 11 juillet 1947

La Directrice,
La Déléguée : Mlle FOURNIER-ANGEY
g. m. m.

Figura 11. Estudis de comerç de Cisqueta Ambrós. Té 15 anys. Primera de la classe: un exemple de superació contra les adversitats de l'exili. 12 de juliol de 1947. Font: AHMV, Fons Joan Ambrós i Lloreda.

Figura 12. Cisqueta a punt de marxar cap a la seva feina de secretària de direcció d'una empresa d'Abbeville, dècada de 1950. Font: AHMV, Fons Joan Ambrós i Lloreda.

Figura 14. Carnet de la Confederació General del Treball (CGT), 1948. Francisco Vallès era un convençut militant sindical. Font: AHMV, Fons Joan Ambrós i Lloreda.

Figura 13. Francisco Vallès tornant de la feina, dècada de 1950. Font: AHMV, Fons Joan Ambrós i Lloreda.

4. El Fons Joan Ambrós i Lloreda a l'arxiu de Mollet

En una carta, de data 21 de febrer de 1977, Joan Ambrós escrigué a Teresa Ros Chacón: “Jo ara voldria recollir tot el que he escrit” (Corbalán i Garcia-Moreno, 2002, p. 466).

4.1. Antecedents

Les visites fetes a Cisqueta Ambrós i Yolanda Vallès, filla i neta respectivament de Joan Ambrós, a Abbeville i a Reims entre el novembre de 2016 i l'octubre de 2019, amb la finalitat d'interviuar la filla

de Joan Ambròs i poder accedir a la documentació que podia ser d'utilitat per als diversos treballs sobre Ambròs que he redactat, van afavorir una relació d'amistat i de confiança mútues que ens va permetre acordar –amb la favorable determinació dels corresponents responsables del govern municipal– una primera donació de documentació de Joan Ambròs a l'arxiu de Mollet, el 2020, que es complementà el 2023 amb la segona donació, motiu d'aquest treball.

4.2. Cronologia sintètica de les donacions

- 27 de novembre de 2016, Reims: Cisqueta Ambròs i Yolanda Vallès m'exposen que, a criteri seu i quan les circumstàncies ho facin possible, una part de la documentació de Joan Ambròs convindria que fos dipositada a l'arxiu de Mollet.
- 10 de març de 2018, Reims: Cisqueta Ambròs i Yolanda Vallès em comuniquen el seu desig de proposar a l'Ajuntament de Mollet del Vallès que estudiï la possibilitat d'acceptar la donació del fons documental de Joan Ambròs per tal de custodiar-lo, conservar-lo i posar-lo a l'abast dels estudiosos.
- 26 d'abril de 2019, Mollet: l'alcalde Josep Monràs dona el vistiplau a les converses destinades a aconseguir un acord amb la família Ambròs-Vallès per a la donació del fons.
- 9 i 10 de juny de 2019, Reims: en nom de l'Ajuntament, presento a la família Ambròs-Vallès la proposta de conveni. S'hi fan diverses modificacions d'acord amb el seu parer.
- 6 d'octubre de 2019, Reims: la família Ambròs-Vallès aprova el text del conveni. Cisqueta Ambròs signa un document de lliurament i trasllat del cos central de la futura donació a l'arxiu de Mollet per tal d'estudiar-lo, inventariar-lo, catalogar-lo i incorporar-lo als annexos del futur conveni de donació. Per delegació de l'alcaldia i com a membre del Centre d'Estudis Molletans, signo conforme he rebut la donació i la documentació i en procedeix al trasllat a Mollet els dies 7 i 8 d'octubre.
- 9 d'octubre de 2019, Mollet: ingressa a l'arxiu la primera i més extensa part de la donació.
- 9 de febrer de 2020, Reims: Cisqueta Ambròs, com a hereva de Joan Ambròs, signa el conveni de donació.
- 25 de febrer de 2020, Mollet: Josep Monràs, alcalde de Mollet, signa el conveni de donació del Fons Joan Ambròs i Lloreda.
- Març 2020, Mollet: s'inicien els treballs d'estudi, inventari i catalogació a la seu de l'arxiu.
- Maig 2022, Reims: lliuro a Cisqueta Ambròs el conveni signat per ambdues parts. S'acorden els criteris per a una segona donació, de gran valor documental.
- Agost de 2023, Reims: desplaçament a Reims per fer, conjuntament amb Yolanda Vallès i d'acord amb allò convingut el maig de 2022, la selecció de la documentació que conformarà la segona part de la donació per al Fons Joan Ambròs i Lloreda.
- 9 d'agost de 2023, Reims: se signa l'escrit de donació de la segona part de la donació

i la relació sumària de la documentació lliurada per al seu dipòsit a l'arxiu de Mollet.

- 11 d'agost de 2023, Mollet: ingressa a l'arxiu la segona part de la donació.

4.3. Relació sumària del contingut del Fons Joan Ambròs i Lloreda, incloent-hi la segona donació

- **Carnets de treball** (11).¹ Amb anotacions d'entre els anys 1962 i 1978.
- **Quaderns de treball** (5).² Amb anotacions d'entre 1965 i 1978. Aquests quaderns –com també algunes agendes i fulls esparsos– contenen tot el procés de redacció d'articles i de poemes fins a arribar al text definitiu. El quadern número 5, amb anotacions d'entre els anys 1968 i 1975 conté, a la pàgina 94, el text definitiu del poema *Mollet del Vallès* (Himne), amb la dedicatòria al ciutadà molletà senyor Emili Codina i Pou, ferm amic de Joan Ambròs.
- **Agendes. Dietaris** (20). Entre els anys 1964 i 1986 (hi falten les corresponents als anys 1967 i 1968).
- **Correspondència** (170). 80 postals i 90 cartes (fins al 1992).

Correspondència amb familiars (Joan Tugas Parera). Correspondència amb amics (Ponç Fabre, Joan Oller, Jordi Castells, Josep Gallobardes i Pilar Molins, Joan Solé Tura, Miquel Securún i Josefina Fortuny, Pere Fortuny, Joan Mayol, Teresa Ros, Emili Codina, etc.), i correspondència “de debat” (Gabriel Ramos). Correspondència amb l'Ajuntament de Mollet (alcaldia i arxiu).³

- **Documents** (350). Documentació oficial diversa de molt valor (1927-1979). Cartilla militar (1939). Condició de refugiats i de treballadors estrangers. Canvis de residència. Permisos de treball. Naturalització/nacionalitat. Document d'apte per formar part de les brigades de treball Todt (21/1/1944).
- Altra documentació:
 - Certificats de treball, nòmines, avals de bon treball i de bona actitud a efectes de nacionalització francesa⁴ de 7 empreses diferents (1939-1959).⁵
 - Documents de Francisca Tugas Parera, Concepció Ambròs Lloreda, Francisca Ambròs Tugas,

¹ Carnet: llibreta petita de notes.

² Quadern: bloc amb espiral de mida foli, aproximadament.

³ La família Ambròs vetllarà per aportar nova correspondència que pugui haver-se disgregat degut als trasllats d'habitatge familiar.

⁴ L'aval de l'empresa Robert Dellerieu diu el següent: “Poques vegades he tingut l'oportunitat de trobar-me amb un cap d'obra de la seva competència. Sap, admirablement, llegir i interpretar els plànols que li presenten. Planifica, amb antelació tots els detalls, fins i tot els més petits, cara a evitar rectificacions a posteriori i, així, economitzar mà d'obra. Mostra molta autoritat sobre els seus companys i manobres a les seves ordres que, sentint-se ben dirigits, treballen al màxim tot respectant-lo. D'altra banda, el senyor Ambròs és molt seriós i molt sobri”.

⁵ Aquestes nòmines no només ens permeten saber en quines empreses va treballar, sinó quan i on, tot dibuixant el camí que el va portar des del primer treball a prop de Montlluís –a la Catalunya del Nord– fins al darrer a prop del seu últim lloc de residència a Abbeville –ben al nord-oest de França, passant per Nòuvic i Bordeus, al centre i a l'oest.

Marcel Ambròs Tugas, Francisco Vallès Planas.

- Documents esparsos. Restauració de la font de la plaça de Prat de la Riba, de Mollet. Escut de Catalunya. Publicitat de comerços de Mollet. Aplecs de la sardana, etc.
- **Escrits.** Nombrosos originals i còpies d'articles, alguns catalogats com a inèdits.⁶
- **Fotografies** (100). Recull de fotografies de Joan Ambròs, dels familiars més directes, dels amics, de grups de companys d'exili i de treball, de paisatges vinculats a les seves vivències, de l'enyor de Mollet, de Catalunya, etc. Són l'acompanyament gràfic a la història que narra la documentació del fons.
- **Reculls de diaris i publicacions diverses:**
 - Exemplars de la revista Lluita. Mollet (1930 i 1931).
 - Col·lecció quasi sencera de la revista Mai no morirem, editada pel Casal Català d'Angulema (França). Joan Ambròs en va ser col·laborador de 1965 a 1986.
 - Exemplars de la revista Plançó, editada per Casa Nostra, Associació de Gent de Parla Catalana a Suïssa.
 - Exemplars de la revista granollerina Vallès.
 - Exemplars de la revista granollerina Comarca al dia.
 - Exemplars de la revista molletana El Calderí.
- **Objectes:**
 - Placa commemorativa, regal de la Societat Coral Recrea-

tiva El Clavell en l'acte d'homenatge a Can Butjosa amb motiu de la primera tornada a Mollet, el 1978. Es disposa de testimonis gràfics d'aquest acte.

- Dos bustos de Joan Ambròs i Lloreda (c. 1971), d'argila modelada. Diversos estils. Autor: Andreu Ambròs i Lloreda, també exiliat, fou un destacat membre de la UGT de Mollet.

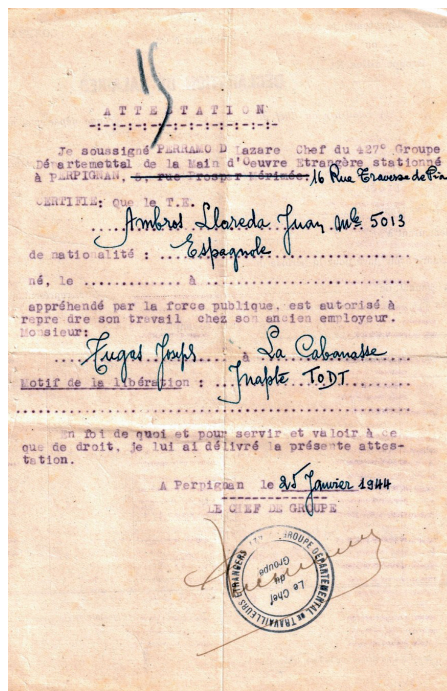

Figura 15. Document que certifica la detenció i posterior alliberament del treballador estranger Joan Ambrós atès que és declarat inapte per ser enrolat a les brigades Todt, de treballs forçats per a l'exèrcit alemany d'ocupació, 25 de gener de 1944. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

⁶ Com ja s'ha esmentat, hom pot consultar l'inventari general dels escrits de Joan Ambròs a Corbalán i Garcia-Moreno (2002, pp. 521-525). També, una relació actualitzada a Fort (2022, pp. 104-109).

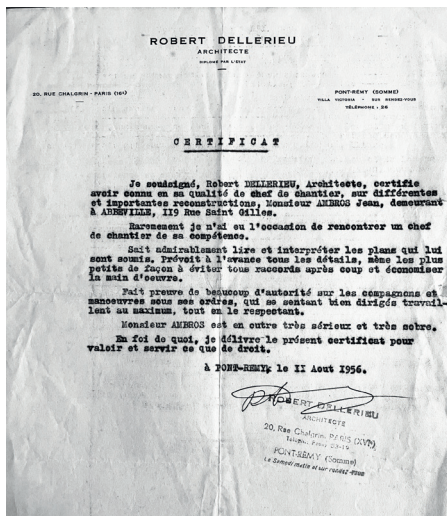

Figura 16. Certificat de l'arquitecte d'una empresa de construcció com a aval per aconseguir la carta de naturalització francesa, 11 d'agost de 1956. Totes les empreses en què treballà van fer-li avals semblants. Font: AHMV, Fons Joan Ambrós i Lloreda.

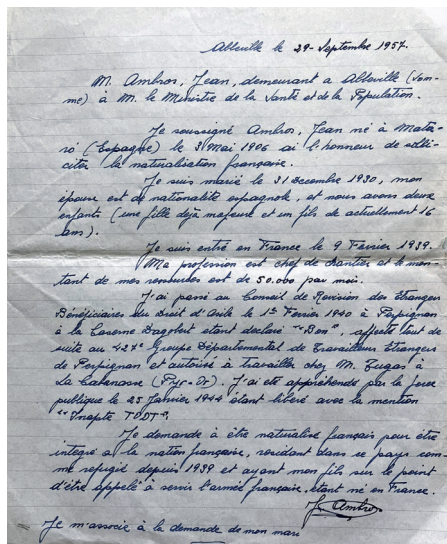

Figura 18. Document mitjançant el qual Joan Ambrós en nom propi i de la seva dona sol·licita la naturalització francesa, 29 de setembre de 1957. Font: AHMV, Fons Joan Ambrós i Lloreda.

224

Figura 17. Document francès de refugiada espanyola de Francisca Tugás, 7 de juny de 1957. Passats 18 anys de l'exili, encara són considerats refugiats. Font: AHMV, Fons Joan Ambrós i Lloreda.

5. Apunts per a una valoració històrica, cultural i social de la donació

Els quaderns i carnets de treball són el relat emotiu, sincer, apassionat de les seves vivències, sentiments, emocions i opinions. Sempre amb la voluntat de col·laborar per la llibertat i el progrés de les persones i del país, i amb la ferma creença que a través de la cultura s'arriba a la plenitud col·lectiva i individual.

En aquests quaderns hi ha tots els apunts, primeres versions, revisions, etc., de poemes que després publicarà, enviarà a amics o esdevindran la lletra de sardanes, de cançons per a coral, i d'un himne, el de Mollet. I de cròniques periodístiques, d'articles per a revistes culturals, d'articles d'opinió, d'articles de denúncia, d'articles de viatges, etc.

Tenen l'enorme valor de reflectir –amb la mirada única de l'exiliat senzill, humà, culte i polític– un temps que només havent-lo viscut es pot descriure. Ambròs ho fa amb qualitat literària i amb valors humans i socials indestructibles: constància, voluntat, exigència i compromís.⁷

Les agendes d'entre 1964 i 1986 reflecteixen 20 anys seguits pas a pas a través de la quotidianitat d'Ambròs i de la seva família. Un retrat viu d'una època marcada per les guerres, els exilis, el rebuig, la pobresa, les morts... Documents

que enclouen fets i dades de manera detallada i precisa i que esdevenen una font sorprenent, valuossíssima d'informació sobre la vida a Catalunya i a Mollet. La sensibilitat d'Ambròs i els seus valors hi són sempre presents: un dia a dia ple de vida.

Cal destacar, com ha estat assenyalat abans, que les agendes contenen els resums de totes les cartes que envia i que li són enviades. També escau dir que, precisament a les agendes corresponents als anys 1978, 1979, 1980 i 1982, és on està anotat tot el procés de motivació, creació, dedicatòria i opinió d'Ambròs sobre el seu poema *Mollet del Vallès (Himne)* que esdevingué l'himne oficial de Mollet del Vallès l'Onze de Setembre de 1994.

D'entre, aproximadament, els 350 documents, uns 50 són d'un gran valor en relació amb la memòria de l'exili català i espanyol de 1939 a França. L'adquisició de la condició de refugiats, més tard la condició de treballadors estrangers adscrits a un camp de treball, la declaració d'incapte per formar part de les brigades nazis de treball Todt, els canvis de residència i de permisos de treball, la naturalització o adquisició de la nacionalitat francesa, etc. són documents que relaten –malgrat la fredor del paper– les emocions arrelades, les sofrències que sempre

⁷ Ambròs sempre portava a sobre un carnet de notes: un petit bloc o quadern on anotava tots els seus pensaments o idees per a un article, per a un escrit; no sempre amb una destinació prefixada. Era en aquests carnets i quaderns on feia les primeres esmenes i les moltes versions de qualsevol creació. Mostra del seu perfeccionisme, però també de la seva capacitat de reflexió i del no deixar-se portar pel foc o pel plor d'un moment. Ensenms, denota la seva passió pel treball ben fet, per la bellesa, per l'ideal. També fent de paleta. Per això fou el cap d'obra d'una resclosa al bell mig de França, a Nòuvic (*le barrage de Neuvic o de la Triouzoune*), camí d'exili cap al nord. Per això va tenir tants reconeixements d'excel·lència professional, que la documentació de la segona donació mostra i demostra a bastament, com ha estat reflectit abans.

deixen cicatrius en unes vides que, en haver de fugir a l'altra banda de la frontera, en haver d'abandonar-ho tot, quasi sense forces partien —encomanats a la voluntat i a l'esperança— vers una vida sense cap garantia de real.

I formen part indestruïble de la segona donació i, així, del fons, tot un seguit d'altra documentació que mostra, pas a pas fins a detalls ben senzills (impostos, factures, assegurances, etc.), la quotidianitat de l'arrelament obligat, de la nova vida malgrat les cicatrius: del viure nou gràcies a la vella i ferma voluntat de viure. Testimonis reals que ens mostren, una vegada més, les inhumanes conseqüències dels enfrontaments humans; dels, sempre, fratricidis. Lliçons per aprendre.

226 Fins al moment, algunes de les 100 fotografies que ara l'arxiu rep, havien estat utilitzades a partir de còpies, en treballs fets sobre Ambròs i exposats en conferències, xerrades o en articles publicats. Ara, l'arxiu en disposa dels originals. Són un enorme testimoni de la vida de l'exili, dels camins per França, dels treballs per sobreviure i de la quotidianitat familiar plena de vivències positives malgrat el marc dolorós de l'exili. Seran molt valuoses per a treballs d'aprofundiment o per a noves línies de recerca.

Les postals i les cartes mostren diàlegs amb familiars i amics que omplien i omplen de nostàlgia. El llenguatge escrit a les postals comporta uns límits en la sinceritat — en anar sense sobre— que les fa tot un símbol d'una època: testimoni del llenguatge d'un temps i d'un país.

Dels reculls de diaris i publicacions diverses, cal destacar la col·lecció de la revista *Mai no morirem*, un monument històric que enforteix el fons de revistes de l'arxiu de Mollet amb una publicació emblemàtica dels catalans a l'exili francès. Joan Ambròs hi va col·laborar més de vint anys: dels seus articles se'n pot extreure no només un veritable ideari polític, social i cultural —el de Joan Ambròs— sinó també el seguiment de la realitat social, cultural i política catalana viscuda des de la distància obligada. També mereixen un esment especial els exemplars de les publicacions *Lluita* i *Plançó*, testimonis de Mollet de la preguerra i de l'exili català.

Els dos bustos de Joan Ambròs i Lloreda, modelats amb argila, obra del seu germà Andreu, són un emocionant record artístic: els moments del somriure.

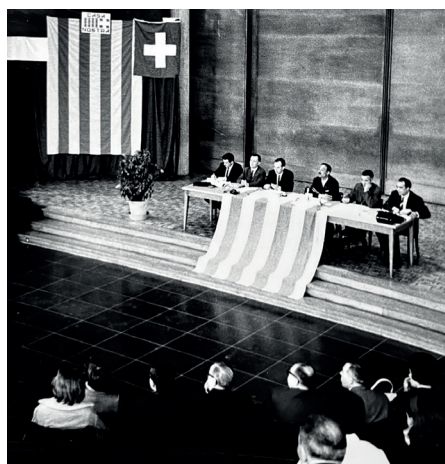

Figura 19. Assemblea de l'associació Casa Nostra, Associació de Gent de Parla Catalana a Suïssa i Alemanya, celebrada a Zúric el 1965. Entre 1964 i 1967, Ambròs va col·laborar amb la seva publicació *Vida Nova*. Un testimoni més de la seva activitat cultural i política a l'exili. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

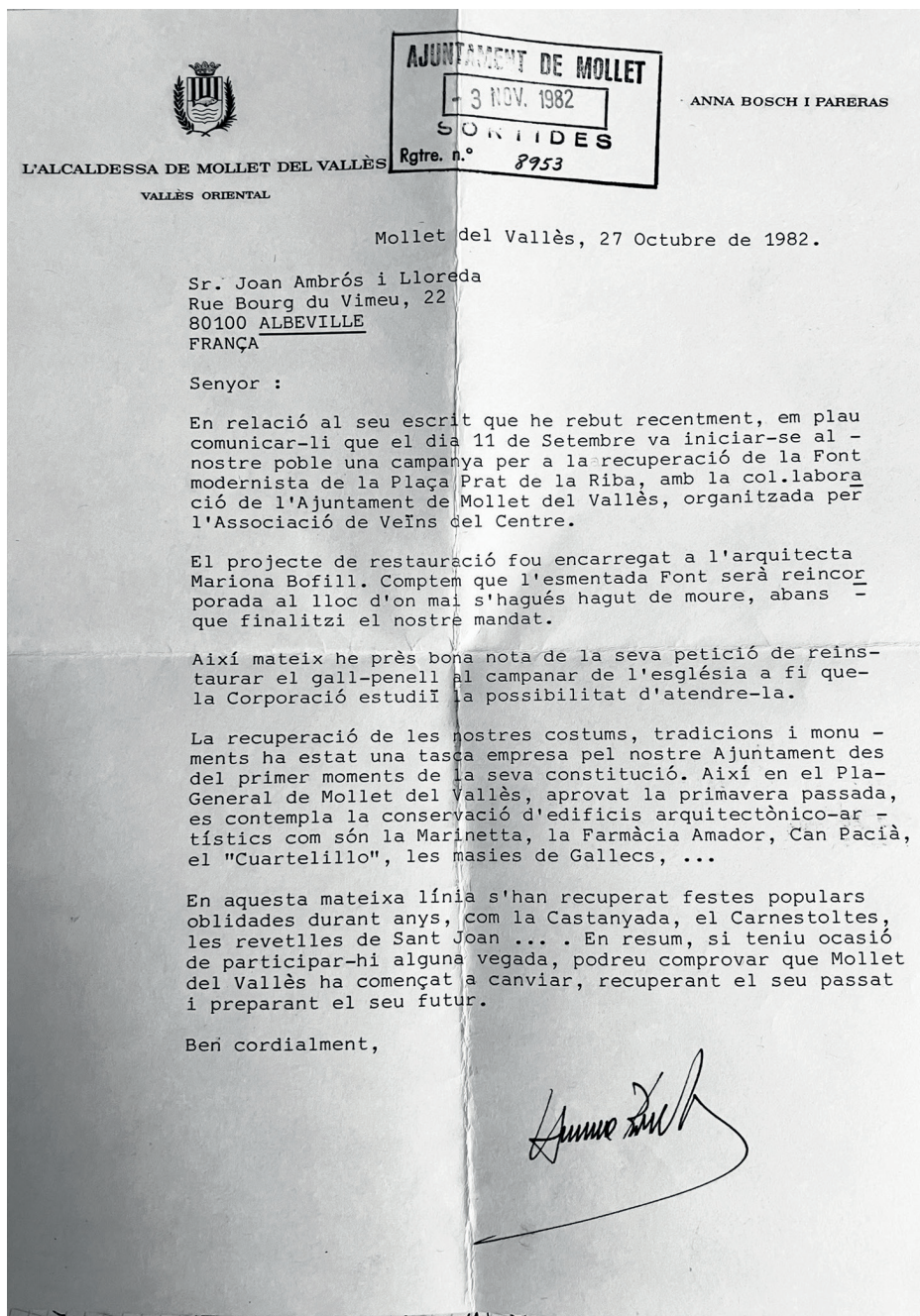

Figura 20. Carta, de 27 d'octubre de 1982, en resposta de l'alcaldeessa de Mollet Anna Bosch als requeriments de Joan Ambrós sobre la recuperació de la font modernista de la plaça de Prat de la Riba i la reinstauració del gall-penell al campanar de l'església de Sant Vicenç. Una mostra de com, malgrat l'exili, Ambrós procurava viure la quotidianitat de Mollet. El campanar continua estant sense el gall-penell 42 anys després. Font: AHMV, Fons Joan Ambrós i Lloreda.

Figura 21. Dia de mercat a Mollet. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

Figura 22. El president de la Coral El Clavell, Isidre Butjosa Prat, entrega a Joan Ambròs una placa commemorativa de la seva primera visita a Mollet, 1978. Font: AHMV, Fons Joan Ambròs i Lloreda.

6. Conclusions. Previsions de treball

Una vegada rebuda la segona donació i realitzat l'escaneig, l'inventari i la catalogació de tota la documentació dipositada a l'arxiu de Mollet, hom estarà en condicions d'analitzar tot el contingut, per revisar i actualitzar allò fet fins ara i, si s'escau, endegar noves recerques, noves anàlisis i nous articles que difonguin l'obra d'Ambròs, l'exili republicà, l'establiment d'exiliats a França, les seves

vides i quotidianitats, la relació dels exiliats amb la seva població d'origen i la gent —familiars i amics— que hi deixaren, etc.

Els treballs —definitiu d'inventari i provisional d'estudi— ja de tota la documentació del fons, estan confirmant l'enorme valor històric, social, cultural i polític de l'obra de Joan Ambròs i Lloreda i del fons, patrimoni humà, cultural i històric de Mollet del Vallès.

Bibliografia

- Corbalán, J. i Garcia-Moreno, C. (2002). *Joan Ambròs i Lloreda. Per Catalunya i la llibertat*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 7.
- Corbalán, J. i Lardín, A. (2000). *Josep Fortuny i Torrents. Una biografia política*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 5.
- Fort, O. (2018). L'Himne a Mollet. Identitat i valors. *Notes*, 33, 9-40.
- Fort, O. (2021a). "Anem a buscar el papa!" Cisqueta Ambròs: l'exili d'una nena molletana (1939). *Notes*, 36, 129-158.
- Fort, O. (2021b). El Fons Joan Ambròs i Lloreda. Història i contingut. *Notes*, 36, 265-269.
- Fort, O. (2022). Joan Ambròs i Lloreda (1906-1992), cròniques, articles i poemes. Dins *Mollet, cronistes, papers i lletres. Fonts documentals, recerca, publicacions i producció literà-*

ria (pp. 85-110). Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 14.

Fort, O. (2023). Joan Ambròs i Lloreda. Exili de lluita i d'enyor (1939-1992). Dins *Exilis polítics a l'època contemporània (segles XIX i XX). Territoris de partida, territoris d'acollida: Actes del XIII Congrés de la CCEPC (la Jonquera, 4, 5, i 6 de novembre de 2022)* (pp. 109-127). Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, Institut Ramon Muntaner i Institut d'Estudis Catalans, Col·lecció Publi-

cacions de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, 12.

Garcia-Moreno, C. (2007). *La sardana a Mollet. Un segle d'història*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 10.

Garriga, J. (1990). *Coral El Clavell, 75 anys d'història: 1913-1988*. Ajuntament de Mollet del Vallès.

Suárez, M. À. (2000). *La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 4.

Altres fonts

Fonts orals: Joan Ambròs i Lloreda (entrevista, 26/04/1978, amb els mitjans de comunicació de Mollet del Vallès i del Vallès Oriental; enregistrament en casset de Jaume Codina); Francisca Am-

bròs Tugàs i Yolanda Vallès Ambròs (converses a Abbeville i Reims, novembre de 2016, octubre de 2017, març de 2018, juny i octubre de 2019, febrer de 2020, maig de 2022 i agost de 2023).

Agraïments

A Francisca Ambròs Tugàs, filla de Joan Ambròs i Lloreda que, conjuntament amb la seva filla Yolanda Vallès Ambròs, conscients del valor social i cultural del llegat ambrosià, han tingut, com a objectiu clar i segur, la seva preservació a l'arxiu de Mollet en les millors condicions arxivístiques i amb les millors possibilitats de posar-lo a l'abast dels estudiosos.

A la família Xicola Tugàs, de Mollet del Vallès, per la seva donació al Fons Joan Ambròs de 60 cartes de Joan Ambròs adreçades a Joan Tugàs Parera, germà de la seva esposa Francisca Tugàs Parera, i de 4 exemplars de la revista *Mai no morirem* amb articles de Joan Ambròs en tots aquests exemplars.

D'altra banda, és just i necessari agrair els passos donats per diverses persones que van col·laborar a crear la confiança personal i la certesa del bon ús del patrimoni documental ambrosià. Em refereixo, entre d'altres, als amics molletans de la família Ambròs, Jaume Codina i Joan Codina; a la historiadora molletana Consol Garcia-Moreno; als alcaldes, Montserrat Tura, Josep Monràs i Mireia Dionisio; als regidors, Raúl Broto i Estela Mas; al director del Centre d'Estudis Molletans, Jordi Bertran; i als tècnics municipals, M. Rosa Boada i Dolors González, responsables respectivament de patrimoni documental i l'arxiu.